

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**Problémy rusko-české frazeologické synonymie
Проблемы русско-чешской фразеологической
СИНОНИМИИ**

(Bakalářská práce)

VYPRACOVALA: Nikola Kovárová

VEDOUcí PRÁCE: Doc. Ludmila Stěpanova, CSc.

2011

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 20. 4. 2011

---

podpis

Poděkování:

Ráda bych upřímně poděkovala paní Doc. Ludmile Stěpanové, CSc. za odbornou pomoc při zpracování bakalářské práce a za cenné rady a připomínky, které mi poskytla.

OBSAH

ÚVOD	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	6
1. Termíny frazeologie, frazeologická jednotka a frazém.....	6
1.1. <i>Frazeologie</i>	6
1.2. <i>Frazeologická jednotka</i>	7
1.3. <i>Frazém</i>	9
2. Frazeologické práce a slovníky	9
3. Frazeologická synonymie	12
3.1. <i>Synonyma obecně</i>	12
3.2. <i>Frazeologická synonyma</i>	13
3.3. <i>Frazeologické ekvivalenty a jejich rozdělení</i>	14
II. PRAKTICKÁ ČÁST	16
ZÁVĚR	34
RESUMÉ	36
SEZNAM POUŽITÉ ODBORNÉ LITERATURY	41

ÚVOD

Důležitost studia frazeologie je už dávno uznávána jak jazykovědci, tak různými etnografy nebo badateli. Vždyť spousta filozofů a spisovatelů se snaží rozšifrovat historické obrazy lidových rčení, najít v nich stopy národní kultury a zvyklostí. Frazeologie jako samostatná disciplína, ze jejíhož zakladatele je považován švýcarský lingvista Charles Bally, se začala prudce rozvíjet až ve druhé polovině 20. století. Co se týče ruské frazeologie, největším přínosem byly práce ruského filologa V. Vinogradova. Za poměrně krátkou dobu existence frazeologie bylo dosaženo významných výsledků.

Cílem mé práce je popsat problémy rusko-české frazeologické synonymie. Tato práce zahrnuje teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsem se snažila stručně objasnit hlavní pojmy frazeologie a dát charakteristiku frazeologické jednotce. Uvedla jsem taky různé zdroje ze kterých by se dalo v této oblasti čerpat. A v poslední části jsem nastínila možnou problematiku frazeologických ekvivalentů a popsala frazeologická synonyma.

V praktické části naleznete celkově deset excerpovaných jednotek. Z toho šest je nominální a adverbialní povahy a v dalších případech se jedná o slovesa. V ruské části najdete zhruba 150 frazeologizmů a v české kolem 110 frazeologizmů.

Co se týče teoretické části velmi mi byla nápomocna kniha od N. M. Šanského *Frazeologie současného ruského jazyka*. U praktické části jsem používala nejčastěji *Slovník frazeologických synonym ruského jazyka*, (2009) od A. K. Biericha, V. M. Mokienka a L. I. Stěpanové. A ekvivalenty jsem vyhledávala v *Slovníku české frazeologie a idiomatiky (Výrazy neslovesné)*, (1988) a *(Výrazy slovesné)*, (1988), nebo využila svých vlastních znalostí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Termíny frazeologie, frazeologická jednotka a frazém

1.1. *Frazeologie*

Mnoho lidí si pod termínem frazeologie představuje nějakou vědu, která pravděpodobně zkoumá fráze. Nelze však zaměňovat frázi s frazémem. Frazeologie bývá nejčastěji označována jako část jazykovědy, která studuje frazémy a také jako souhrn samotných frazémů neboli frazeologických jednotek.

Nikolaj Maksimovič Šanskij ve své knize Frazeologie současného ruského jazyka popisuje frazeologii takto: „Это раздел науки о языке, изучающий фразеологическую систему языка в ее современном состоянии и историческом развитии. Объектом изучения фразеологии являются фразеологические обороты, т. е. устойчивые сочетания слов, аналогичные словам по своей воспроизводимости в качестве готовых и целостных единиц: *поставить на ноги; душой и телом; грудная клетка; Без меня меня женили; молоко на губах не обсохло; отправиться на боковую; нож острый; Лес рубят – щепки летят и т.п.*“ (Šanskij, 1985:5).

Je nutno poznamenat, že většina současných frazeologů nezapojuje do frazeologie termíny jako Šanskij.

Při užívání frazeologických obrátů může dojít k různým chybám. Nejčastěji k nim dochází z neznalosti jejich významu a složení. Je tedy důležité znát kontext, okruh užití, expresivně stylistické zabarvení a pro osvojení základní normy spisovného užití frazeologických obrátů bychom měli znát aspoň něco málo z teoretického studia frazeologického systému. Tento systém je spjat s lexikem, tvořením slov a také gramatikou. Tím, že budeme frazeologický systém dále studovat, budeme moci proniknout ke složitějším otázkám, týkajících se složitosti ustálených slovních spojení, dozvíme se jejich původ a zvláštnosti fungování.

Neterminologicky se taky frazeologie používá k označení specifického způsobu vyjadřování určitého jednotlivce nebo výrazových prostředků jednotlivých oborů. I když se v současnosti frazeologii zabývá celá řada autorů, jednotná terminologie stále ještě nebyla vypracována. (L. Stěpanova, 2004:7)

1.2. Frazeologická jednotka

Abychom mohli přesněji určit význam frazeologické jednotky je důležité znát její vlastnosti, které se liší od ostatních slovních spojení. Proto je potřebné znát frazeologii i z hlediska lingvistického.

Jedna z několika definic frazeologických jednotek zní: „Это воспроизводимая в готовом виде языковая единица, состоящая из двух или более ударных компонентов словного характера, фиксированная (т.е. постоянная) по своему значению, составу и структуре. Основным свойством фразеологического оборота, коренным образом отграничивающим его от свободного сочетания слов и в то же время сближающим его по словом, является воспроизводимость. Фразеологизмы не создаются в процессе общения, а воспроизводятся как готовые целостные единицы.“ (Šanskij, 1985:20)

Frazeologická jednotka je charakteristická svou reprodukovatelností nebo opakovatelností, ustáleností a má svůj vlastní význam. Tato jednotka se liší od „ostatních slov“ zvláštností, týkající se struktury a gramatického charakteru. Pro bližší představu většina frazeologizmů se skládá z celých slov. A naopak „ostatní slova“ se skládají z částí, které nemohou stát samostatně. Jsou rozdělena na tzv. morfémy, které „existují“ pouze ve slově. Stručně řečeno: „Слова состоятся из элементарных значимых единиц языка, морфем, а фразеологизмы – из компонентов словного характера.“ (Šanskij, 1985:24)

V. V. Vinogradov ve své době zase upřednostňoval jako nejpodstatnější příznak frazeologické jednotky její slovní ekvivalentnost a stejně tak slovní synonymičnost.

Frazeologickými jednotkami mohou být i idiomy, ale i složené názvy a slovní spojení, které jsou svým významem spojené s frazeologií.

Pro frazeologismus jako takový jsou taky charakteristické následující čtyři vlastnosti: ustálenost, reprodukovatelnost (opakovatelnost), expresivnost a sémantická celistvost. (viz. Mokienko, Stěpanova, 2008:13-20)

Ustálenost

Je jedna ze základních vlastností frazeologizmu. Můžeme ji najít snad ve všech definicích. Kromě toho: „Специфика фразологической устойчивости – в сохранении структурно-семантической модели исходного сочетания, а не в консервации одного-единственного варианта.“ (Mokienko, Stěpanová, 2008:13-20)

Reprodukovatelnost

Je spjata s ustáleností. Podle V. Mokienka a L. Stěpanové se rovněž mohou při jazykových užitích snadno vyskytnout případy, které se liší svou pravidelností, ale taky i případy, nepravidelné reprodukovatelnosti hotových slovních spojení.

Expresivnost

Není všemi badateli považována za klasickou vlastnost frazeologické jednotky. Avšak z našeho pohledu se jedná o jednu ze základních. V podstatě můžeme říci: „Это способность оценивать соответствующие субъекты, объекты и явления и градуировать такую оценку. В число признаков экспрессивности обычно включают интенсивность смыслового содержания, градацию степеней проявления признака, выраженного фразеологизмом и тп.“ (Mokienko, Stěpanová, 2008:17)

Sémantická celistvost

„Это способность фразеологического значения быть эквивалентом слову.“ (Mokienko, Stěpanova, 2008:18)

1.3. *Frazém*

Přední český frazeolog František Čermák uznává termín frazém. Podle něho slovní spojení *krade jako cikán* (o Romech), *Co Čech to muzikant* (o Česích coby hudebnících), *turecké hospodářství* (o Turcích jako chaotických ekonomech) aj. jsou nejazykové stereotypní představy, které se promítly do lingvistiky, resp. frazeologie v podobě tam existujících frazémů navozujících danou představu o uvedených národnostech. Frazeologie tedy není disciplína, která studuje fráze. Fráze jako ustálený konverzační výraz, chápaný zpravidla jako otřelý a sémanticky téměř prázdný, je pojem subjektivní a nedefinovatelný. Frazeologie se zabývá frazémy a v další podkapitole jim bude věnována pozornost.

Frazém je tedy jednotka (z dřívějších termínů se užívalo především rčení, popř. obrat, úsloví), nelze zpravidla vymezit jedinou (anomální) vlastností, ať formální, či sémantickou nebo kolokační. Ani jejich nejrozšířenější pojetí jako ustáleného a reprodukovatelného spojení prvků (zvláště slov), jehož význam je (zčásti nebo zcela) neodvoditelný z významu jeho složek, nevyhovuje všem typům. (Filipec, Čermák, 1985:176-177)

2. Frazeologické práce a slovníky

V roce 1982 ve Varšavě zasedla poprvé komise pro frazeologii při Mezinárodním komitétu slavistů. Jako jednu z nejpřínosnějších prací pro frazeologii můžeme uvést knihu V. M. Mokijenka (*Slavjanskaja frazeologija*, Moskva 1980), dále pak knihu germanisty W. Fleischera (*Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig 1982, sborník polského slavisty A. M. Lewického (*Stalość i zmiennosc związków frazeologicznych*, Lublin 1982) a práci F. Čermáka *Idiomatika a frazeologie češtiny*, vydanou 1982 jako učební text Karlovou univerzitou.

V roce 1984 J. Filipec o těchto pracích napsal: „Tyto původní práce pomohou konečně odstranit zaostávání české lingvistiky na uvedených úsecích, tím bolestnější, že se právě úsek frazeologie může dovolávat významných tradic spjatých např. s jmény J. A. Komenského, F. L. Čelakovského, K. Poláčka (*Žurnalistický slovník*, 1934), J. Čapka (*Psáno do mraků*, 1947) a zvláště s Lidovými rčeními J. Zaorálka (1947), oceňovanými

i zahraničními frazeology nejen pro svůj materiál, ale i pro jeho pojmové utřídění. Práce uvedeného typu jsou zajímavé nejen pro lingvisty, ale i pro publicisty a spisovatele, pro všechny, kdo mají zájem na zvýšení jazykové kultury svých projevů.“ (J. Filipec, Naše řeč, ročník 67/1984)

Zatím neexistuje takový frazeologický slovník, ve kterém by byly všechny frazeologické obraty současného ruského spisovného jazyka. Ale existuje mnoho materiálu, týkajícího se frazeologie. V následující tabulce můžete najít známá ruská jména, jejichž nositelé se frazeologií zabývali:

S. V. Maximov	<i>Okřídlená slova</i> (1890)	Sbírka.
N. S. a M. G. Ašukinové	<i>Okřídlená slova</i> (1955, 3. vyd.1966)	Sbírka.
M. A. Bulatov	<i>Okřídlená slova</i> (1958)	Kniha s více jak 300 frazeologickými obraty.
E. Vartaňjan	<i>Ze života slov</i> (1960)	Kniha ve formě krátkých povídek.
V. I. Dalja	<i>Výkladový slovník živého velkoruského jazyka</i> (d. 1-4, 1863-1866); <i>Výkladový slovník ruského jazyka</i> (d. 1-4, 1934-1940)	Výkladové slovníky ruského jazyka.
L. A. Vojnov, V. P. Žukov, A. I. Motolkov a A. I. Fedorov	<i>Frazeologický slovník ruského jazyka</i> (1967)	Slovník s více jak 4000 frazeologickými obraty.
N. M. Šanskij, V. I. Zimin a A. V. Filippov	<i>Stručný etymologický slovník ruské frazeologie</i> (čas. Ruský jazyk ve škole – 1979, č. 1-6; 1980, č. 1-2)	Příručkový materiál pro učitele. V článcích se vysvětluje více jak 1000 frazeologických obratů nejrůznějších významů a původů.

V. P. Žukov	<i>Školní frazeologický slovník ruského jazyka</i> (1980)	Jednojazyčný slovník.
E. A. Bystrov, A. P. Okuněvoj, N. M. Šanskij	<i>Učební frazeologický slovník ruského jazyka</i> (1984)	Jednojazyčný slovník.
N. M. Šanskij, E. A. Bystrov, A. P. Okuněvoj, a A. E. Romet	<i>700 frazeologických obrátů ruského jazyka</i> (1975-1983)	Kniha s frazeologickými obraty.
L. Stěpanova	<i>Česká a ruská frazeologie : diachronní aspekty</i> (1950)	Kniha určená pro bohemisty, rusisty, frazeology.
V. Mokienko, L. Stěpanova	<i>Ruská frazeologie pro Čechy</i> (1940)	Kniha určena pro studenty – rusisty vyšších ročníků.
A.K. Bierich, V. N. Mokienko, L.I. Stěpanova	<i>Slovník frazeologických synonym ruského jazyka</i> (2009)	Více jak 8000 frazeologizmů, 950 synonymických řad, významový výklad.
F. Čermák, J. Hronek, J. Machač a širší kolektiv.	<i>Slovník české frazeologie a idiomatiky</i> (1988)	Existují 4 díly: Přirovnání, výrazy neslovesné, slovesné a výrazy větné.
L. Stěpanova	<i>Rusko-český frazeologický slovník</i> (2007)	Asi 8 500 abecedně uspořádaných frazémů se stylistickými a gramatickými poznámkami.

Nejznámějším jménem stále zůstává prof. V. M. Mokienko, který mnohokrát přednášel na zahraničních univerzitách, např. v Praze, Olomouci, Hamburku, Mannheimu, Washingtonu a Bostonu, Milánu a Bari, Budapešti. Od r. 1999 zastupuje slovanskou

frazeologii v Evropské frazeologické společnosti (Europhras), od r. 2003 je předsedou Frazeologické komise při Mezinárodním komitétu slavistů a už deset let organizuje každoroční mezinárodní frazeologické konference ve slovanských zemích.

3. Frazeologická synonymie

3.1. *Synonyma obecně*

Synonyma jsou velice důležitou součástí jazyka. Pokud si člověk nemůže vzpomenout na určité slovo nebo jak se jinak říká na to pravé slovo (*le mot propre*), je dobré znát co nejvíce synonym. Co to vlastně synonyma jsou? Jsou to ustálené výrazy, které si jsou formálně ekvivalentní a významově velmi blízké, obdobné a můžeme říci, že i zaměnitelné.

Synonyma (slova souznačná) jsou slova nebo slovní spojení se stejným nebo podobným významem, která můžeme v určitých případech zaměňovat. Synonyma mohou tvořit synonymickou řadu a to v tom případě, kdy k jednomu jevu existuje více synonymických výrazů. Za jádro takové řady se považuje nejvíce stylisticky a emociálně neutrální výraz.

J. Filipec a F. Čermák mají za to, že se synonyma seskupují právě do těchto řad. Definiují je jako strukturovaný dílčí podsystem vyššího dílčího podsystemu promítnutý do synchronní roviny. Jde zároveň o útvar hierarchizovaný. V takových slovnících se pak orientujeme podle *základních synonym (dominant)*, zpravidla stylisticky neutrální lingvistická jednotka, nebo podle *opěrných synonym* se sekundárními příznaky, uvádějící synonymické podřady a nebo podle *synonym se stylistickými příznaky*.

Jednou z mnoha definic je: „Синонимами считаются слова, которые имеют одно и то же лексическое значение, различаясь лишь оттенками значения, экспрессивной окраской и принадлежностью к тому или иному стилистическому слою языка, и которые имеют хотя бы частично совпадающую сочетаемость, так как только в этом случае они способны замещать друг друга в реальных контекстах.“ (Slovník synonym ruského jazyka, A. Z. Jevgeněvna, 1971:5)

Synonyma můžeme rozdělit na *úplná* (ty mají stejný význam) a *neúplná* (ty jsou si významově velmi blízké, ale ne stejné). Největším problémem při určování synonym je určení blízkosti odstínů významu slov. Zatím neexistují žádná objektivní kritéria, která by nám mohla být nápomocna, proto se i v této práci vyskytuje subjektivní přístup k dané problematice.

Mnoho teoretiků se dokonce neshoduje v tom, jestli mohou být slova v jazyce úplně shodná, totožná co se týče smyslu. Určit nebo vymezit shodu nebo maximální blízkost významu synonym je velmi nelehkým úkolem, protože převážná část stylistických synonym obsahuje emocionální nebo taky smyslové zvláštnosti. Za shodné synonymum můžeme tedy považovat pouze ta slova, která se používají pro označení jednoho a toho samého významu a liší se mezi sebou jen odstínem nebo emocionálním zabarvením nebo užitím v určitých stylistických podmínkách.

Podle Jevgeněvnové mají synonyma dvě základní funkce a to upřesňující a stylistické. A je nutno podtrhnout, že: Состав лексических синонимов языка, их характер, особенности синонимических связей и отношений зависят в значительной степени от специфики всего лексического состава и способов выражения значений в слове в данном языке. Русский язык принадлежит к языкам с богатой и сложной морфологической структурой. (Jevgenjeva, 1971:7)

3.2. Frazologická synonyma

V již výše zmíněné knize N. M. Šanského jsou frazeologická synonyma definována jako obraty, označující jeden a ten samý předmět objektivní skutečnosti. Avšak stejně jako lexikální synonyma, tak i frazeologická se odlišují tím jakým způsobem označují jedno a to samé a taky tím, jaké sémantické, lexikálně-gramatické a stylistické vlastnosti jsou jim vlastní. Frazologická synonyma se mohou konkrétně diferencovat zabarvením významu, stylistickým odstínem, okruhem užití, slovesnými vazbami atd.

Má se za to, že frazeologická synonyma jsou obvykle stejného typu a to i svým gramatickým složením. V podstatě je to správné, ale složení frazeologických obrátů neurčuje nebo neohraničuje úplně jejich synonymii. Vždyť synonymie mezi frazeologizmy je možná pouze v tom případě, kdy mají mimo všeobecně nominativního

významu i lexikálně-gramatický, tzn. mají stejnou funkci jednoho a toho samého slovního druhu.

3.3. *Frazeologické ekvivalenty a jejich rozdělení*

Při překladu frazeologizmů může dojít k chybám, které vznikají na základě nepochopení originálu nebo z neznalosti reálií dané země, atd. Znat teorii překladu frazeologizmu je základ, avšak praxe bývá poněkud složitější. Například v době, kdy byly vypuštěny první sovětské družice, novináři překládali terminologické spojení *космический корабль* jako *kosmický koráb*. I když člověk, který není do této problematiky zasvěcen by si jen stěžl této chyby všiml, přesný ekvivalent k tomuto slovu je *kosmická loď*. Pokud překladatel překládá, může narazit na několik složitějších jevů. Ekvivalenty si totiž můžeme podle V. Mokienka a L. Stěpanové rozdělit na několik druhů:

- **úplné ekvivalenty** – jsou to takové frazeologizmy, které mají shodnou strukturu a přenesený význam aspoň ve dvou jazycích. Pro představu uvádíme příklad *глухой как пень* – *hluchý jako pařez*.

- **částečné ekvivalenty** – frazeologizmy, které se při sémantické shodě a vnitřní formě od sebe navzájem liší jednotlivými ukazateli. Další mívají většinou synonymické komponenty, jinou strukturu, slučitelnost, větší nebo menší počet komponentů, jiný stupeň užití nebo jiné odlišnosti, které vychází ze systému a gramatického řádu jazykového překladu. Zpravidla částečné ekvivalenty mívají stejný nebo velmi podobný tvar. Tak například *молоко на губах не обсохло у кого* – *teče mléko po bradě komu* nebo *от всей души* – *od srdce*.

- **relativní ekvivalenty** – jsou frazeologizmy s částečnou záměnou obraznosti při sémantické shodě. I když se útvary těchto frazeologických ekvivalentů liší jsou srovnatelné. Porovnejte sami *смотреть как баран на новые ворота* – *čumět jako tele na nová vrata* a nebo *делать из мухи слона* – *dělat z komára velblouda*. Zajisté jste si všimli, že místy došlo k záměně, ale celek zůstává srovnatelný.

- **frazeologické analogy** – jsou takové obraty, které mají různou obraznost, blízkou nebo dostatečně odlišnou strukturu, ale společný význam a stylistickou tóninu.

Пř.: *ездить в Тулу со своим самоваром – nosit dříví do lesa; пройти сквозь огонь, воду и медные трубы – být všemi mastmi mazaný.*

- **bezekvivalentní frazeologizmy** – jsou takové frazeologizmy, které se zpravidla vyznačují svými reáliemi a jsou úzce spjaty s konkrétním jazykem. Někdy se jim taky říká národní idiomy. Pod tímto si můžeme představit frazeologizmy jako jsou: *свадебный генерал – человек, приглашенный в незнакомое общество, собрание как примечательное и важное лицо; вешать лапшу на уши – нагло и грубо обманывать кого-л., заведомо ложно информировать кого-л. о чём-либо.*

Tato klasifikace je velmi detailně propracovaná, ale pro cíle mé práce tak podrobnou klasifikaci nepotřebujeme, proto jsem ji zkrátila. Ve své práci budu používat jen čtyři kategorie frazeologizmů. Vypustila jsem pojem úplné ekvivalenty, protože většina lingvistů se přiklání k tomu, že úplné ekvivalenty neexistují. A tak všechny blízké ekvivalenty se stejnou strukturou spojují do skupiny částečných ekvivalentů.

Překlad frazeologie je tedy docela náročná disciplína, která předpokládá zvládnutí původního jazyka. Můžeme taky říci, že překladatel by měl mít dobrou tvůrčí schopnost a měl by vždy dobře znát text, který překládá.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části se budu snažit uvést a popsat vybrané frazeologické jednotky na nevětné úrovni. Do mé práce jsem zařadila jak frazémy nominální (jmenné) a adverbialní povahy, tak i frazémy slovesné. Nejprve jsem vypsala ruské frazeologizmy a k nim jsem se vždy snažila najít co nejbližší synonyma nebo alespoň uvedla další možné příklady.

U každé skupiny frazeologizmů jsem uvedla své poznámky a postřehy z hlediska frazeologie a idiomatiky v cílovém jazyce a snažila jsem se tak upozornit na shody a rozdíly ve vztahu k češtině. Musíme rozlišovat, zda jde nebo nejde o ustálený výraz, se shodnou nebo neshodnou strukturou.

ЛЕЖЬ / ЛОЖЬ

Ruská frazeologická synonyma:

- Prázdné řeči, lži (říká se lživému, upovídánému člověku). Příklad: *Мели, Емеля, твоя неделя.* (hovorově, opovržlivě)
- Plané řeči, nesmysl, lež. Příklad: *Турусы на колёсах.* (záporně)
- Jako odpověď na zřejmou lež. Příklad: *Ври больше* (hovorově, opovržlivě); *ври да знай меру* (hovorově, opovržlivě); *расскажи (расскажите, рассказывай) это своей бабушке (кому, кому-нибудь другому).* (hovorově, opovržlivě)
- O čemkoliv úplně nepravděpodobném, odhalujícím úplnou neznalost s předmětem. Příklad: *Развесистая клюква.* (ironicky)
- Lež kvůli spasebí. Příklad: *Ложь во спасение.* (knižně)

Česká frazeologická synonyma:

- **Holá/pustá lež.** Naprostá nepravda založená na pouhé smyšlence, nehorázném výmyslu, záměrně, vědomě projevovaná. Příklad: Všechno, co se o těch dvou říkalo, byla holá lež.
- **Očividná/vyložená lež.** Naprosto zřejmá záměrná, vědomá nepravda, smyšlenka, výmysl. Příklad: Co mi tady tvrdíš, je vyložená lež, které ani sám nevěříš.
- Jako odpověď na zřejmou lež: **To říkej koňovi, ten má větší hlavu.** (hovorově, opovržlivě)
- **Zbožná lež.** (pozitivně, knižně)

Poznámky:

Lze si všimnout, že v ruské části máme pět skupin a v české pouze čtyři. U prvních dvou skupin vidíme shodu, jak v ruské, tak v české části. Můžeme tedy říci, že se jedná o částečné ekvivalenty. Avšak třetí skupiny se od sebe navzájem nepatrně liší. Jedná se tedy o relativní ekvivalenty. Ruština má více výrazů, ale stejně jako v ruštině i v češtině máme významy hovorové a opovržlivé. Ironický význam lži jako takové v češtině nemáme. Spíše bychom našli významy lži v pozitivním smyslu. Například: **milosrdná lež** nebo právě **zbožná lež**.

KONEC/КОНЕЦ

Ruská frazeologická synonyma:

- O ději, události, který něco zakončuje, dokončuje. Příklad: **Заключительный аккорд; пятый (последний) акт.** (knižní význam) Nebo taky: **заключительная акция.**
- Úplný konec. Příklad: **На финишной прямой.**
- O ukončujícím rozuzlení, dovršení něčeho. Příklad: **Кончен бал (погасли свечи)** (žertovně); **и дело с концом** (hovorově); **и делу конец; Бобик сдох!** (hovorově); **и привет!** (hovorově, žertovně)
- O úspěšném zakončení čehokoliv. Příklad: **Дело в шляпе.** (hovorově často žertovně)

- O rychlém a rozhodujícím ukončení jakékoliv věci. Př.: **Вот и вся недолга** (hovorově); **вот и всё (тут)**; **(вот) и вся любовь** (hovorově); **(вот) и вся музыка.** (hovorově)
- Tak to je všechno, je rozhodnuto (používá se pouze pro potvrzení vyslovení myšlenky nebo za účelem odstínění odhodlanosti vyjádření. Př.: **И basta** (hovorově); **и точка** (hovorově); **и конец; и никаких.**
- O závěrečném, ale nevyhovujícím výsledku, o nutnosti smíření se s nevyhovujícím výsledkem. Př.: **Ничего не поделаешь; ничего не напишешь; делать нечего; что поделаешь.**
- Všechno je ukončeno, nic už nejde změnit, vrátit. Př.: **Пиши пропало.**
- Všechno je jedno, nevyhneš se tomu, necht' je to tak. Př.: **Один конец, конец один.**
- O něčem nedozírném, nekonečném. Př.: **Без конца и края что; ни конца, ни края (чему).**
- Ne tak, jak je nutné, jak je potřeba (něco udělat). Př.: **Братся/взяться за что (подходить/подойти к чему, начинать/начать что) не с того конца.**

Česká frazeologická synonyma:

- **Úplný konec.** Všechno už je ukončeno. Již nic nejde vrátit ani změnit.
- **Poslední akord.** Nějaká událost, jev, skutečnost, kterými se něco zakončuje.
- **A všemu je konec!** Dovršení něčeho.
- **Dobry/šťastný/zdárný konec.** Kladné, úspěšné, žádoucí zakončení, skončení děje.
- **Rychlý konec.** Brzké, urychlené dokončení něčeho.
- **A basta / A dost!** Odhodlanost vyjádření myšlenky, zdůraznění pro konec.
- **Nenaděláš nic.** Smíření s výsledkem, se kterým již nejde nic udělat, a se kterým se nechceme smířit.
- **Je to prašť jak uhod'; je to čert jako d'ábel; tak jako tak.** Je to jedno, stane se to tak či tak.
- **Nebere konce (co); táhne se do nekonečna (co).** Pokud je něco v nedohlednu, je to nekonečné.
- **Brát/vzít (chytat/chytit/uchopit) co za špatný (opačný) konec; začít/začínat z nepravého konce.** Udělat něco jinak, než si člověk přál.

Poznámky:

V téhle skupině frazeologizmů můžeme najít shodu (nebo chcete-li frazeologickou synonymii) u většiny frazeologizmů. Můžeme je tedy zařadit mezi částečné ekvivalenty. Jako příklad frazeologického analogu jsou zde frazémy *один конец, конец один*, kterým v češtině odpovídá *je to prašť jak uhod'* nebo *tak jako tak*. Do této skupiny bychom mohli zařadit i frazeologizmy, které používáme běžně, a ani si neuvědomujeme, že se jedná o frazeologizmy. Př.: *špatný konec* nebo *bez konce*, k nimž bychom zajisté ekvivalenty našli a to: *плохой конец* или *без конца*.

SÁM/CAM

Ruská frazeologická synonyma:

- Sám, osobně. Př.: *(Своей) собственной персоной (особой)*. (žertovně, ironicky)
- Samostatně, bez pokynu od kohokoliv. Př.: *По собственному почину; по собственной инициативе*.
- Osobně, samostatně (něco dělat). Př.: *Своими (собственными) руками (делать что)*.
- Osobně, samostatně vidět někoho, něco. Př.: *Своими (собственными) глазами видеть кого, что; видеть что воочию*.
- Osobně, samostatně slyšet něco. Př.: *Своими (собственными) ушами слышать кого, что*.
- Dát předat přímo tomu, komu je věc adresována, bez užití prostředníka. Př.: *В собственные руки (отдать, вручить и т. п.)*.
- O něčem, co nepotřebuje vysvětlení, komentáře nebo potvrzení. Př.: *Сам за себя говорит*.
- O někom, kdo je neobyčejně rozrušený, podrážděný, znepokojen něčím. Př.: *Сам не свой (кто; из-за чего)*.
- O tom, kdo zůstane přirozeným, kdo se chová přiměřeně svým kvalitám a vlastnostem. Př.: *Быть (оставаться/остаться) самым собой*.
- Nevyvolávat žádné pochybnosti; je to jasné i bez dalšího vysvětlení. Př.: *Само собой (разумеется)*.

Česká frazeologická synonyma:

- ***Sám o sobě*** nebo ***samo o sobě***. Kdo nebo co je takový ve své podstatě, svou podstatou, bez vedlejších, průvodních jevů. Př.: Sám o sobě není zlý. Je třeba posoudit věc samu o sobě. Samo o sobě by to bylo velmi zajímavé. (neutrální)
- ***Sám od sebe*** nebo ***samo od sebe***. Bez působení někoho, něčeho jiného. Jen svým vlastním rozhodnutím a v důsledku tohoto rozhodnutí vlastním přičiněním, popř. dobrovolně; samovolně. Př.: Udělal to sám od sebe, aniž ho někdo k tomu nutil. Samo od sebe se to neudělá.
- ***Udělal jsem to svýma vlastníma rukama***. Sám jsem to udělal.
- ***Viděl jsem to na vlastní oči/vlastníma očima***. Sám osobně jsem to viděl. Byl jsem tam osobně.
- ***Slyšel jsem to na vlastní uši***. Sám osobně jsem to slyšel.
- ***Sám osobně dát někomu něco***. Sám bez prostředníka, osobně.
- ***To mluví samo za sebe***. Nepotřebujeme už žádné další vysvětlení, stačí nám to, co už víme.
- ***Je (celý, jaksi) nesvůj; je celý pryč (z čeho); nic do něho (něj) není***. Někdo, kdo se nechová tak, jako obvykle.
- ***Být sám sebou (sebou samým); být (zůstávat/zůstat) svůj***. Chovat se přirozeně.
- ***To se rozumí samo sebou; to se ví; o to nic***. Je to jasné, bezpodmínečné.

Poznámky:

První uvedené body v téhle skupině, jak v ruské, tak i v české části, se zdají na první pohled shodné, ale ve skutečnosti tomu tak není. Ruský frazeologismus je míněn ironicky a zertovně. A po přečtení českého frazeologismu nám je jasné, že se jedná o neutrální spojení. Navíc se významově liší. Proto je důležité před užitím každého frazeologismu znát jeho význam, abychom jej mohli správně užít ve větě. V ostatních bodech je synonymie téměř stoprocentní. Jedná se tedy opět o částečné ekvivalenty.

BÁBA/СТАРУХА

Ruská frazeologická synonyma:

- O stařeně (babě). Př.: *Старая ведьма.* (nadávka); *старая карга* (nadávka); *старая хрычовка.* (hovorově, nadávka)
- O velice zestárlé stařeně. Př.: *Старая песочница* (žertovně nebo ironicky); *старая перечница* (hovorově, žertovně nebo ironicky); *старая кочерга* (lidově); *старая кастрюля* (nadávka); *старая калоша (галоша)* (nadávka); *старая кляча* (nadávka); *старая лошадь* (záporně); *старая пердунья* (vulgárně, ironicky); *старая пукалка.* (žertovný žargon)
- O neškodné, tiché stařence. Př.: *Божий одуванчик.* (žertovně)
- Symbolické zobrazení smrti. Př.: *Старуха с косой.* (knižně)
- I zkušený, ostřílený člověk se může zmýlit. Př.: *И на старуху бывает проруха.*

Česká frazeologická synonyma:

- *Baba jedu/Jedová bába.* Zlá ženská osoba, starší, která zlobně, jízlivě pomlouvá, nemístně kritizuje. Zpravidla s cílem ublížit někomu, něco znemožnit, apod. Př.: Ani nejhorší bába jedu o nás nemohla napovídat tolik zlého.
- *Baba Jaga/Jaga.* Zlá, zpravidla stará a ošklivá ženská osoba (podle mytologické bytosti ruských pohádek týchž vlastností), ježibaba. Př.: Jak si s takovou babou jagou můžete rozumět?
- *Kostelní bába.* Kdysi prodavačka svíček v kostele. Přepjatě, často licoměrně zbožná žena, pobožnůstkářka.
- *Zubatá s kosou (ta s kosou).* Symbolické zobrazení smrti.
- *I mistr tesař se někdy utne.* Užívá se v případě, kdy se zkušený člověk v něčem zmýlí.

Poznámky:

V každé části jsem našla pět frazeologizmů. Avšak v prvních třech případech o synonymech mluvit nemůžeme. To však neznamená, že neexistují. Tímto chci poukázat

na to, že každý z pramenů, ze kterých čerpám se může zaměřit na jiné frazeologizmy, i když základní slovo je stejné.

Pokud se podíváme do ruské části a zamyslíme se, napadne nás spousta podobných frazeologizmů. Příklad: *Stará babizna* (hovorově, nadávka), *stařena* (nadávka) apod. V české frazeologii jsem se pokusila dohledat ekvivalenty taky. Baba jedu se v ruštině také používá a sice jako *язва* nebo *зараза*. *Baba Jaga*, jak jste se již dočetli pochází přímo z ruské mytologie. A kostelní bábu bychom do ruštiny přeložili jako *богомолка* nebo taky *торговка свечками*.

U posledního příkladu *I mistr tesař se někdy utne* bych chtěla poznamenat, že se jedná o bezekvivalentní frazeologizmus. V ruštině mu odpovídá právě frazeologizmus *И на старуху бывает проруха*. Potvrzuje se nám zde, že u těchto typů frazeologizmů je nutno znát realie, které jsou úzce spjaty s konkrétním jazykem.

CHYTRÝ/PROHNANÝ/MAZANÝ/ХИТРЫЙ

Ruská frazeologická synonyma:

- O uzavřeném chytrém člověku. Příklad: *Себе на уме*.
- O velice chytrém, šibalském, lstivém a vychytralém člověku. Příklad: *Хитрый как лиса*.
- O velice chytrém a zákeřném člověku. Příklad: *Хитрый как змея (подколотная)*.
- O velice chytrém člověku. Příklad: *Хитрый как чёрт; хитрый как бес; хитрый как дьявол*.
- Ten, kdo mnoho zažil, zkušený, chytrý člověk. Příklad: *Стреляный (старый) воробей; стреляный (травленный, старый) волк (зверь); стреляная (обстрелянная) птица*.
- O velice chytrém, šibalském člověku. Příklad: *Старый лис; старая лиса (лисица)*. (pohrdavě)
- O velice chytrém člověku, šibal. Příklad: *Хитрый как шельма*. (zastarale, hovorově)
- O tom, kdo mnoho zakusil, zkušený, chytrý člověk (obvykle nemá dobrou reputaci). Příklad: *Тёртый калач*.

- Velice zkušený, ten, kdo mnoho zažil (obvykle nemá dobrou reputaci). Př.: *Пролётная голова (головушка)*. (zastarale, lidově)
- Ten, kdo mnoho zažil, kterého nelze obelhat, o chytrém člověku, mazaný člověk. Př.: *Прошёл огонь (и) воду (и медные трубы)*. (ironicky)
- O chytrém, zkušeném člověku, kterého nelze přelstít, obelhat. Př.: *На мякине не проведёшь кого; на кривой не объедешь кого; на козе не объедешь кого*. (hovorově)
- O chytrém člověku. Př.: *Хитрый Митрий* (hovorově, žertovně); *хитёр бобёр*. (lidově, žertovně často ironicky)
- O chytrém člověku, který předstírá nemocného. Př.: *Воспаление хитрости у кого*. (žertovně)

Česká frazeologická synonyma:

- **Ďábelsky chytrý.** Mimořádná rozumová schopnost, vyspělost, popř. důvtipnost a nápaditost. Vychytralost, zchytralost (v záporném hodnocení). Př.: Vyřešit složitý úkol tak jednoduchým způsobem, k tomu je zapotřebí přímo ďábelské chytrosti.
- **Mazaný jak liška.** O velmi chytrém, šibalském, lstivém a vychytralém člověku.
- **Chytrý jak čert.** O velice chytrém člověku.
- **Ostřílený chlap/chlapík.** Ten, kdo mnoho zažil, zkušený, chytrý člověk.
- **Starý lišák.** O velice chytrém, šibalském člověku.
- **Chytrý jak šelma.** O velice chytrém člověku, šibal. (hovorově)
- **Všemi mastmi mazaný.** Velmi chytrý nebo často chytrácký, vychytralý, prohnaný. Př.: Na tuhle věc by bylo zapotřebí advokáta všemi mastmi mazaného. Souvisí také s významem „opatřený proti všem nemocem, připravený na každou obtíž a námitku.“
- **Projít ohněm, vodou a trubkami/Projít peklem.** Člověk, který podstupuje mnoho zkoušek, aby získal životní zkušenosti a upevnil svoji vůli.
- **Ani ovci nepřevezeš, jen tak.** O chytrém, zkušeném člověku, kterého nelze přelstít, obelhat.
- **Děd Vševěd.** Člověk, muž, který mnoho zná, je moudrý nebo má takovou pověst, popř. (zpravidla v ironickém smyslu) tak vystupuje. Př.: Jako pravý děd vševěd musí všechno vidět, slyšet, zkusit. (Podle pohádkové bytosti moudrého starce).

Poznámky:

V češtině máme opět méně synonym. Nepodařilo se mi nalézt vhodná frazeologická synonyma pro body 1, 3, 9 a 13 (v ruské části), přičemž bych se chtěla pozastavit u bodu 3. Česky můžeme říci o zákeřném člověku, že je **zákeřný jako zmije**. V našem podvědomí však tento frazeologismus nevyvolává chytrost, ale opravdu jen zákeřnost. A proto se nejedná o synonymický frazeologismus.

Najít synonymum pro ruský frazeologismus *тёртый калач* bylo opravdovým oříškem. Po dlouhém bádání jsem však objevila naprosto shodný a to právě *všemi mastmi mazaný*.

K známému českému přísloví *projít peklem* se k nám z ruštiny dostalo i podobné spojení – *Projít ohněm, vodou a trubkami*. (Alexand Rou natočil na tohle téma i film, kde Vasja, hlavní hrdina, hledá svoji milou. Při hledání opravdu projde ohněm i vodou. A jeho poslední zkouškou má být odolání svádění slávy, kdy má vydržet fanfáry z měděných trubek).

Lest/chytrost v bodě 11 (v ruské části) je míněna, pokud mluvíme o někom. Můžeme však použít i jeden frazeologismus pokud mluvíme sami za sebe. Zkušený člověk, který si o sobě myslí, že ho nelze přelstít, může říci: „**Mě nepřevezeš!**“

Poslední bod (v české části) jsem uvedla, protože zajisté do této obsáhlé skupiny patří. Tento frazeologismus má své synonymum i v ruštině. A zní téměř stejně: *Дед Всевед*.

V téhle skupině mě zaujaly (v ruské části) body 2 a 6. Všimněte si charakteristik, jsou téměř stejné, a i přesto jsou tyto frazeologizmy rozděleny. Avšak v prvním případě se jedná o přirovnání, tedy o neutrální spojení. A naopak, v druhém, jde o spojení, které v nás evokuje ostražitost a opovržlivost.

V mnoha frazeologizmech opět vidíme značnou shodu, ale opět jsou zde podstatné odlišnosti, které nesmíme při jejich užití opomíjet. Viz. např. *zákeřný jako zmije*. Taky bych se vyvarovala užití těch frazeologizmů, o kterých si nejsme jisti, jaký je jejich přesný význam a kdy je vhodné jej užít.

HUBENÝ/VYZÁBLÝ/ХУДОЙ/ТОЩИЙ

Ruská frazeologická synonyma:

- O velice chudém, vyzáblém člověku. Př.: *Одна кожа до кости; одни кости; мешок костей (с костями).*
- O velice chudém, vyzáblém člověku. Př.: *Худой как скелет; худой как кощей; худой как жердь* (záporně); *худой как вешалка* (záporně); *худой как спичка; худой как щепка; худой как палка* (lidově, záporně); *худой как хвоиц* (lidově, ironicky); *всё висит как на вешалке на ком.* (záporně)
- O nesmírně chudém a nevzhledném člověku (obvykle o mládenci, dorostenci). Př.: *Тощий как цыплёнок за рубль (семьдесят) пять.* (hovorově, ironicky)
- O chudém, štíhlém člověku. Př.: *Худой как тростинка.*
- O velice chudé ženě s nehezkou, plochou postavou. Př.: *Худая как селёдка.* (opovržlivě)
- O velice chudém a vysokém člověku. Př.: *Как глиста.* (hrubě)
- O vyzáblém a ztrhaném člověku, nezdravého vzhledu. Př.: *Живые (святые, ходячие) мощи* (často ironicky); *ходячая смерть; точно выходец (пришелец) с того света.*
- O velice chudém, ztrhaném člověku. Př.: *Выглядеть так, будто семь лет не кормили кого.*
- O velice chudém, nehezkém, neupraveném člověku. Př.: *Как выдра.* (hovorově, hrubě)
- O neobyčejně chudém člověku s vystouplými žebry. Př.: *Можно рёбра пересчитать у кого.*
- O velice chudém člověku. Př.: *Арматурой гремит кто.* (žargon, žertovně, ironicky)
- O velice chudém člověku s přepadlými tvářemi. Př.: *Щека щёку ест.* (hovorově, ironicky)

Česká frazeologická synonyma:

- **Kost a kůže.** Velmi hubený, úplně vyhublý, vychrtlý (přestálým strádáním nebo vleklou chorobou). Př.: Vrátil se z koncentráku jen kost a kůže.

- **Vyhublý/vychrtlý na kost.** Velmi hubený (zpravidla přestálým strádáním nebo pro chorobu). Př.: Nemocný měl ruce na kost vyhublé.
- **Muší váha.** Nápadně hubený, málo vážící slabý člověk, zvl. muž. Př.: Jen se ho neboj, s tou muší vahou si snadno poradíš!
- **Chudý jak proutek.** O chudém, štíhlém člověku.
- **Vosí pas.** Zpravidla jen u ženy. Nejužší místo trupu nad boky zvláště štíhlé, útlé (připomínající jakoby přeštípnuté tělo vosy). Př.: Na scéně se objevila křehká dívka s dlouhými vlasy a s vosím pasem.
- **Jak hlíst.** O velice chudém a vysokém člověku.
- **Chodící mrtvola.** O vyzáblém a ztrhaném člověku, nezdravého vzhledu. Př.: Museli jsme ho odvézt do nemocnice, vypadal jak chodící mrtvola.
- **Vypadá jakoby mu nedávali jíst.** O velice chudém, ztrhaném člověku.
- **Muší nohy.** O člověku, který má nápadně slabé, štíhlé dolní končetiny (připomínající tenké nožky mouchy).
- **Žebra se mu dala spočítat.** O neobyčejně chudém člověku s vystouplými žebry. Př.: Nebyl hubený, byl přímo vychrtlý, že by se mu žebra dala spočítat.
- **Lehká/papírová váha.** Velmi hubený, málo vážící člověk, zvl. muž. Př.: Byla to taková papírová váha, málem by byl upadl, když zafoukal vítr.
- **Pérová váha.** Hubený, málo vážící slabší člověk, zvl. muž. Př.: Moc se nevytahuj na tu pérovou váhu, nebo jednu dostaneš.

Poznámky:

Na první neshodu v této skupině narazíme až u bodu 5. V obou případech jsou sice frazeologizmy orientovány na ženy a jejich postavy, ale z ruského pohledu jde o negativní přirovnání. Naopak český frazeologizmus chápeme jako poklonu.

Body 9, 11 a 12 nemůžeme za synonyma považovat v žádném případě. Ale uvedla jsem je záměrně, abychom si rozšířili představu o tom, jakými všemi možnými způsoby se ještě dá vyjádřit hubenost člověka, jak v ruštině, tak v češtině.

Pokud se na tyto body zaměříme v češtině a budeme pátrat, zda nemají ekvivalenty v ruštině, nalezneme možné varianty. Tak například pro frazeologizmus lehká/papírová váha by to bylo: *лёгкий вес*. A pérová váha by se dala přeložit jako *полулёгкий вес*. Ale tyto výrazy se používají především o sportovcích.

Ještě bych chtěla poukázat na body 3. Oba uvedené příklady jsou v synonymickém vztahu. V obou případech jej můžeme užít, pokud mluvíme o mužské postavě. Avšak český frazeologismus musí váha existuje i v ruštině: *пестуший вес*.

Tahle skupina byla poněkud obsáhlejší, ale opět se ukázalo, jak si jsou oba jazyky navzájem blízké. Téměř u všech frazeologizmů se podařilo najít vhodná synonyma. Možná by se pár odlišností našlo. Tak například bod 8 (v ruské části). V překladu by tento frazeologismus zněl: vypadat tak, jakoby ho sedm let nekrmili. (Zajímavé by bylo zjistit proč zrovna sedm let). V češtině bychom řekli pouze: vypadá, jakoby mu nedávali jíst. I přes zřejmý rozdíl je vidět, že frazeologizmy jsou si velmi významově blízké a obdobné.

ŠETŘIT/UŠETŘIT/ ЭКОНОМИТЬ/СЭКОНОМИТЬ

Ruská frazeologická synonyma:

- Být přehnaně šetrný. Př.: *Отказывать/отказать себе во всём; отказывать/отказать себе в самом нужном (необходимом).*
- Špatně, spoře se stravovat, abychom ušetřili. Př.: *Экономить/сэкономить на еде.*
- Být přehnaně šetrný, být držgrešle. Př.: *Экономить сэкономить на спичках.* (žertovně, opovržlivě)
- Být velmi šetrný, spořivý. Př.: *Вести повести счёт каждой копейке.*
- Špatně se stravovat, abychom ušetřili peníze. Př.: *Куска недоедать.*

Česká frazeologická synonyma:

- *Nevydat zbytečně ani halíř.* Být velmi hospodárný, pečlivě šetřit a kupovat jen to nezbytné.
- *Šetřit na nepravém místě.* Nevhodně nebo nesmyslně šetřit na potřebném nebo na užitečném.
- *Skládat krejcárek ke krejcárku./Šetřit od sirky.* Postupně (si) šetřit, spořit. Většinou dlouhodobě a trpělivě, zvláště při nedostatku peněz.

- **Škrtit/šetřit (každý) groš/(každou) korunu.** Buď z ekonomické nutnosti – výrazně, důsledně a všestranně šetřit (peníze). Nebo taky z neochoty, povahově – být lakomý a nerad vydávat nebo rozdávat peníze.
- **Odpočítávat někomu sousta.** Být krajně lakomý a nepříjemně šetřit omezováním jídla někomu.

Poznámky:

Tohle je první skupina, kde máme výrazy slovesné. Synonyma jsou z mého hlediska velmi blízké. Sice žádný z příkladů nemůžeme nazvat úplným ekvivalentem. Ale máme zde názornou ukázkou například frazeologických analogů – viz. bod 1. Bod 3 bychom zase mohli určit jako relativní ekvivalent. Ostatní příklady můžeme označit jako bezekvivalentní frazeologizmy.

Při každém hledání co nejbližších synonym postupuji stejně. Zajímavé je, že když najdu k ruskému frazeologizmu v českém slovníku vhodné synonymum, tak v některých případech najdu v ruštině ještě bližší. Tak například bod 4 (v ruské části). Po mém uvážení se mi český frazeologismus zdál být tím nejhodnějším. Avšak v českém slovníku byl uveden i příklad ruského synonyma a to: **Прястись над каждой копейкой.** Kdyby ve slovníku tento frazeologismus uveden nebyl, tak bychom o tom neměli ani zdání. Je to „důkaz“ o tom, jak je důležité perfektně znát oba jazyky, jak už výchozí, tak cílový.

SMÁT SE/ZASMÁT SE/СМЕЯТЬСЯ/ЗАСМЕЯТЬСЯ

Ruská frazeologická synonyma:

- Hodně a dlouho se smát. Př.: **Валяться (кататься/покатываться/покатиться) со смеху; умирать (помирать (hovorově)/лопаться(hovorově))/умереть со смеху; надрывать/надорвать живот (животы/животики) со смеху (от хохота) (hovorově); держаться за бока (за живот); смеяться до упаду (до слёз).**
- Usmívat se/smát se. Př.: **Скалить, мыть зубы.** (hovorově)

- U veselého člověka. Př.: *Смешинка в рот попала кому.*
- Skrývat svůj smích, usmívat se tajně. Př.: *Смеяться в кулак (в бороду, в усы).*
- Hlučně se smát/chechtat se. Př.: *Разражаться/разразиться хохотом.*
- Otevřeně se smát, v přítomnosti někoho. Př.: *Смеяться/посмеяться (над кем) прямо в глаза.*
- Nahlas a silně se smát. Př.: *Смеяться во всю ивановскую.*

Česká frazeologická synonyma:

- *Чытат/попадат се (смíchem/smíchy) за бoky/бřicho; млáтит/вáлет се (над něčím/někým) смíchy; мoст се смíchy потрhат/розсыпат/умлáтит/утлouct; мoст смíchy прáскnout; řvát смíchy (hovorově); плácat се до стehen; мoст се учeчтат.* Smát se hlasitě, neovladatelně a prudce v reakci na velmi komický a obzvláště delší podnět.
- *Бýt samý úsměв.* Být velmi usměvavý v důsledku dobré nálady.
- *Smát се od уха k uchu.* Smát se, usmívat se šťastně a upřímně, s široce rozevřenými ústy.
- *Smát се pod fousy/do hrsti/pod kúži.* Tajně, pro sebe se spokojeně nebo škodolibě smát, popřípadě se někomu posmívat nebo se jeho nechtěnou zásluhou/situací bavit.
- *Řehtat/smát се na celé/plné kolo; smát се (něčemu) z plna hrdla.* Smát se něčemu bez zábran, bezprostředně, hodně a nahlas.
- *Smát се/vysmát се (кому) do očí.* Smát se někomu otevřeně a dívat se mu přímo do očí.

Poznámky:

Tato skupina frazeologizmů je opět velmi bohatá. Nepodařilo se mi však najít vhodná synonyma pro druhý a třetí uvedené frazeologizmy v ruské části (tj. pro *Скалить, мыть зуб; смешинка в рот попала*).

Ostatní frazeologická synonyma bychom mohli opět přiřadit k částečným ekvivalentům. Nebo taky k relativním.

PROSIT/POPROSIT/ПРОСИТЬ/ПОПРОСИТЬ

Ruská frazeologická synonyma:

- Uctivě, poníženě někoho o něco prosit. Př.: **Бить/ударить чело́м кому за что/кому чем.** (zastarale, teď ironicky)
- Poníženě, pokorně a úpěnlivě někoho o něčem uprošovat. Př.: **Станови́ться/встать (па́дать/упасть/пасть) на колени перед кем.**
- Uctivě, poníženě prosit někoho o něco, uklánějíc se při tom. Př.: **Кля́няться/покло́ниться в ноги (в ножки).**
- Poníženě, pokorně a žalostně někoho uprošovat, pomalu ležet dotyčnému u nohou. Př.: **Па́дать/упасть (бро́саться/бро́ситься, ва́литься/пова́литься) в ноги кому; па́дать/упасть (пасть) к ногам кого, чьим** (zastarale); **припа́дать/припасть к сто́пам кого, чьим** (zastarale, knižně).

Česká frazeologická synonyma:

- **Stát s nataženou dlaní/chodit s prosíkem.** Prosit, doprošovat se pokorně a trpně (pomoci nebo daru).
- **Klesnout/padnout (před někým) na kolena.** Vyjádřit, projevit (někomu) svou pokoru, popř. lítost a hrůzu z vlastního provinění a prosit (někoho) za odpuštění, o smilování, soucit apod.
- **Prosit někoho na kolenu.** Zoufale nebo poníženě, ustrašeně nebo pokorně někoho o něco prosit.
- **Plazit se před (někým v prachu).** Nedůstojně, zoufale se před někým pokořovat a prosit ho o slitování, laskavost.

Poznámky:

Tato skupina frazeologizmů jsou si opravdu navzájem velmi blízká. Ale ve většině případů se opět jedná o částečné ekvivalenty. Jen první příklad v ruské části je

poněkud odlišný. Je to tím, že se jedná o zastaralejší výraz. A proto se mi nepodařilo najít k němu vhodné synonyma.

U posledního bodu v ruské části stojí za povšimnutí množství sloves, které můžeme při používání frazeologizmů použít. Je zde znova uvedeno několik zastaralejších výrazů. Avšak ke všem těmto příkladům můžeme v češtině najít synonyma jako např. *plazit se před někým*.

ПОИРДАТ/IGNOROVAT/ПРЕНЕБРЕГАТЬ/ПРЕНЕБРЕЧЬ

Ruská frazeologická synonyma:

- Nevěnovat pozornost někomu, něčemu; nevšímat si někoho, něčeho. Př.: *Оставлять/оставить без внимания что.*
- Buď demonstrativně někoho nebo něco ignorovat, snažit se nevšimnout, nevidět někoho. Nebo hluboce někým pohrdat, nesnášet někoho, chovat se k někomu nebo něčemu s opovržením. Př.: *В упор не видеть кого, что.*
- Záměrně si někoho nevšímat, vědomě něčemu nevěnovat pozornost, nepřikládat něčemu význam. Př.: *Закрывать/закрывать глаза на что; пропускать/пропустить сквозь пальцы что.* (zastarale)
- Nevšimnout si něčeho včas, vynechávat/zameškávat něco. Př.: *Пропускать/пропустить мимо рук.*
- Nevěnovat něčemu pozornost, pouštět něco ze zřetele, úplně si něčeho nevšímat. Př.: *Проходить/пройти мимо чего.* (zastarale)
- Záměrně něčemu nevěnovat pozornost. Například něčemu, co jsme právě zaslechli nebo kritice. Př.: *Пропускать/пропустить мимо ушей что; не брать в голову что.*
- Ten kdo na nic neodpovídá, nereaguje, nevěnuje něčemu pozornost. Př.: *И бровью не ведёт/ не повёл; глазом не ведёт/ не повёл; ухом не ведёт/ не повёл; носом не ведёт/не повёл.*
- Ten kdo něčemu vůbec nevěnuje pozornost, absolutně si něčeho nevšímá, nereaguje na cokoliv. Př.: *В ус себе не дует/ не подул.*
- Úplně si někoho nebo něco nevšímat, neprojevovat vůbec zájem. Př.: *Ноль внимания/фунт презрения на кого, на что.* (hovorově)

- Ten, komu je to úplně jedno, zcela tím pohrdá, opovrhuje. Př.: *Плевать хотел (с высокого дерева, с высокой кокольной, с высокой башни, с третьего этажа) на кого, на что.* (hrubě, hovorově, pohrdavě)
- Ten, kdo je úplně lhostejný, kdo je netečný k někomu nebo něčemu, projevuje k někomu nebo něčemu úplnou lhostejnost. Př.: *До лампы (до лампочки, до лампы) (žargon) кому кто, что); до фонаря кому что* (hrubě, hovorově, záporně); *до фени (до феньки) кому что.* (hrubě, hovorově, opovržlivě)

Česká frazeologická synonyma:

- *Nechat bez povšimnutí.* Nevěnovat pozornost někomu, něčemu.
- *Ani okem nezavádit./Opovrhovat někým.* Vůbec si něčeho nevšimnout, nevšímat a nejevit žádný viditelný zájem, nezpozorovat nebe neuvidět něco, vůbec se na něco nepodívat.
- *Nechat si něco proklouznout mezi prsty.* Vědomě něčemu nevěnovat pozornost, nepřikládat něčemu význam.
- *Nevyužít příležitosti.* Nevšimnout si něčeho včas. Něco zameškat.
- *Nechat to být.* Pouštět něco ze zřetele, úplně si něčeho nevšímat.
- *Jedním uchem tam, druhým ven./Nebrat v potaz.* Nevěnovat pozornost. Vůbec si nepřipouštět něco.
- *Nehnout ani brvou.* Vůbec navenek nereagovat a tvářit se dál stejně nevzrušeně, zachovat úplný klid a ani nemrknout.
- *Nestát ani za mák.* Úplná lhostejnost.
- *Mít někoho za onuci./Dívat se na někoho z vysoka.* Nevážít si někoho. Opovrhovat jím. (hrubě, hovorově)
- *Neztrácet s někým slov.*

Poznámky:

Tato skupina je poslední a nejrozsáhlejší. V ruské části jsem uvedla jedenáct frazeologických synonym a v české části deset. Uvedená frazeologická synonyma jsou si velmi podobná. Z velké části jsou to částečné ekvivalenty nebo frazeologické analogy.

Nepodařilo se mi však najít ekvivalent k ruskému frazeologizmu *В ус себе не дуем/не подул*. Dále si všimněte posledního bodu v ruské části, kde je uvedeno hned několik frazeologických synonym. Po jejich překladu bychom v češtině našli synonymum pouze k frazeologizmu *до фени*. K ostatním bychom stěží něco našli.

U této rozsáhlé skupiny vidíme, že frazeologická synonyma se mohou různě lišit odstínem významu, stylistickým zabarvením, okruhem užití nebo taky slovesnými vazbami.

ZÁVĚR

Nauka o frazeologii není snadný lingvistický úsek. Výzkum frazeologických jednotek, frazémů, předpokládá znalost problematiky všech jazykových rovin. A to především lexiky, syntaxe, stylistiky a taky sémantiky, protože všechny tyto roviny se podílejí na utváření určité struktury frazémů a jejich typologii.

V mé praktické části jsem si dala za úkol uvést a popsat vybrané frazeologické jednotky. Do mé práce jsem zařadila jak frazémy nominální (jmenné) a adverbiální povahy, tak i slovesné. Nejprve jsem vypsala ruské frazeologizmy a k nim jsem se vždy snažila najít co nejbližší synonyma nebo alespoň uvedla další možné příklady.

Zdrojem pro moji bakalářskou práci byly ruské frazeologické slovníky, uvedené v seznamu použité literatury, zejména slovník frazeologických synonym. České ekvivalenty jsem sbírala na základě českého frazeologického slovníku a také na základě Rusko-českého slovníku L.Stěpanové (Stěpanova 2007).

U každé skupiny frazeologizmů jsem uvedla své poznámky a postřehy z hlediska frazeologie a idiomatiky v cílovém jazyce a snažila jsem se tak upozornit na shody a rozdíly ve vztahu k češtině. Pokud bych měla zhodnotit rusko-českou frazeologickou synonymii a vyvodit z toho nějaký závěr, pak můžu konstatovat, že frazeologická synonymie je jevem z hlediska rusko-českého typickým pro oba jazyky. Frazeologie má značné shody, můžeme dokonce mluvit o jejím internacionálním charakteru. Setkala jsem se jak s případy, kdy existovaly frazeologizmy v obou jazycích stejné, tak s případy, kdy sice existovaly rozdíly. Případy, kdy by se mi nepodařilo najít ekvivalent, nebyly velmi časté. V mnoha bodech, které jsem si kladla za cíl popsat, jsem se setkala se situací, že tematických skupin v ruském jazyce bylo víc, než v jazyce českém. Zde bych mohla konstatovat lepší propracovanost ruské frazeologie – ruská frazeologie má více slovníků. V ruštině existuje přímo slovník synonym, zatímco v češtině takový zdroj chybí. Ruská frazeologie by se tedy mohla zdát bohatší, ale je to dáno spíše jejím lepším zpracováním. Frazeologizmy, které nemají ekvivalent, nejsou velmi běžné. Pokud existují, jsou obvykle okrajové a mají dost atypický význam, který v češtině není frazeologickou jednotkou vyjádřen. Konkrétní příklady lze nalézt v praktické části v poznámkách v každé kapitole.

Protože rozsah mé bakalářské diplomové práce nedovoluje popsat synonymii v celém rozsahu, zvolila jsem si pouze několik synonymických skupin. Doufám, že i takto vzniklé slovníček bude pomůckou pro další popis frazeologie, zejména českého jazyka, kde řada slovníků chybí.

RESUMÉ

Моя бакалаврская дипломная работа называется «*Проблемы русско-чешской фразеологической синонимии.*»

Данную тему я из многих тем, которые были предложены, выбрала потому, что она является интересной и неразработанной. В работе я занимаюсь вопросами синонимов во фразеологии. Хотя, как я привожу в своей работе, фразеология как самостоятельная лингвистическая дисциплина с тех пор, когда ее основал швейцарский ученый Х. Валли, развивается очень быстро, в ней существуют области, которые до сих пор не разработаны.

Моя работа состоит из двух частей. Первая, теоретическая часть, посвящена основным вопросам фразеологии. В ней я попробовала описать, что такое фразеология, кто является ее основателем и когда она возникла, какие самые значительные труды по фразеологии в настоящее время и кто ее основные представители.

Кроме того, я здесь занимаюсь проблемами основной единицы фразеологии – фразеологической единицы. Я даю определение того, что такое фразеологическая единица, какие другие названия употребляются для обозначения основной единицы во фразеологии, какие лингвисты предпочитают название фразеологическая единица и какие предпочитают другие названия, считая, что название *фразеологическая единица* не подходит для названия основной единицы фразеологии.

Здесь мне удалось узнать, что фразеология представляет собой самостоятельную лингвистическую дисциплину, которая возникает в первой половине XX века. Основной единицей фразеологии в большинстве случаев является фразеологическая единица. В русской фразеологии такой термин принят всеми лингвистами, в работах которых мы столкнулись, в чешской его некоторые лингвисты отрицают. Против его употребления выступает, например, Ф.Чермак, который считает, что надо создать более подходящий термин, и пользуется выражением *фразема*.

Далее я пыталась дать определение основным характеристикам фразеологических единиц. Дается перечень основных свойств фразеологизма. Я здесь также привела как пример некоторые русские и чешские материалы, касающиеся фразеологии. По моему мнению, они могут быть полезными для дальнейшей работы в этой теме.

Вторая часть теоретической главы посвящена вопросам синонимии. Здесь я пытаюсь определить, что такое синонимия и какое место она занимает в языке. Кроме того, я пытаюсь дать определение того, что такое синонимия во фразеологии и какое место она занимает здесь. Я пришла к выводу, что синонимия является очень важной частью языка как такового и существует также во фразеологии в большей степени.

Очень интересной и точной дефиницией синоним является дефиница А. З. Евгеньевны, которую я включила в мою работу. Надо также подчеркнуть, что лингвисты Ф. Чермак и Й. Филипец полагают, что синонимы собираются в синонимические ряды. Об этом термине можно говорить, в том случае, когда к одному явлению существует больше синонимических выражений.

Кроме приведенных проблем я занималась еще вопросами фразеологических эквивалентов. Из множества классификаций фразеологических эквивалентов я пользовалась классификацией авторов В.Мокиенко и Л.Степановой, которая приводится в учебном пособии *Русская фразеология для чехов*, изданном в Оломоуце в 2008 году. Поскольку, однако, данная классификация была для целей моей бакалаврской дипломной работы слишком подробной, я ее упростила, опустив некоторые группы фразеологических эквивалентов, которые авторы данной работы приводят.

Что касается источников для написания теоретической главы моей бакалаврской дипломной работы, я пользовалась работами таких фразеологов, как Н.М.Шанский, В.М.Мокиенко, Л.Степанова. Из чешских авторов я работала, прежде всего, с монографией Ф.Чермака, которая посвящена основным вопросам фразеологии как самостоятельной научной дисциплины.

В практической части я выбрала несколько тематических групп, для которых я искала синонимные выражения. В общем я привела около 150 русских фразеологизмов и 110 чешских. В мою работу я включила как фразеологизмы

номинального и адвербиального характера, так и фразеологизмы глагольного характера. Источником для поисков синонимов для меня был фразеологический словарь синонимов русского языка авторов А.Бириха, В.Мокиенко, Л.Степановой. Для русских фразеологизмов, которые я взяла из данного словаря, я искала синонимные чешские выражения. Здесь я пользовалась, прежде всего, единственным полным чешским словарем фразеологических единиц, автором которого является профессор Карлова Университета Ф.Чермак. В данном словаре я нашла синонимы для русских выражений, которые я потом распределила в тематические группы и сравнивала с русскими синонимами.

В результате такой работы у меня возник маленький словарик фразеологических синонимов избранных тематических групп. Когда я сравнила русские и чешские фразеологические синонимы, я пришла к некоторым выводам. Эти выводы я привожу после каждой фразеологической группы синонимов.

Что касается словарика, который у меня возник, то он имеет следующую структуру: в начале всегда приводится название темы данной группы фразеологизмов, которые в моей работе потом описываются. Название приводится на чешском и на русском языках, в случае, если данное название представляет собой глагол, приводятся как формы совершенного, так формы несовершенного вида. Заглавие дается жирным шрифтом и прописными буквами.

После описанного заглавия даются фразеологизмы русского языка, взятые, как уже приводилось, из русского словаря фразеологических синонимов А.Бириха, Л.Степановой и В.Мокиенко. Каждый фразеологизм снабжен толкованием его значения. Толкование значения дается как можно подробнее с целью предоставить читателю возможность хорошо ориентироваться в том, какие оттенки значения данное выражение реализует и какие, согласно такому значению, синонимы для него нужно подобрать. Дается также пример употребления фразеологической единицы.

Дальше следуют фразеологические единицы чешского языка. Сбор фразеологических синонимов чешского языка представлял для нас самую трудную часть нашей работы, так как в чешском языке словаря фразеологических синонимов до сих пор нет. Здесь я хочу отметить, что теория является одним

делом и практика другим. Она в многих случаях очень тяжёлая. Но несмотря на это, самое важное дело – знать хорошо реалии данного языка.

Чешская часть словаря состоит всегда из фразеологических единиц, синонимных русских фразеологизмам. После каждой единицы, написанной жирным шрифтом, дается ее толкование, тоже, по возможности, очень подробное. Далее фразеологическая единица чешского языка снабжена примером ее употребления. Таким образом у меня возник словарик с подробным описанием фразеологических единиц русского и чешского языка, который дает хорошую основу для того, чтобы я могла сделать некоторые выводы, касающиеся фразеологической синонимии.

Выводы я сделала отдельно для каждой тематической группы фразеологических синонимов русского и чешского языка. В выводах, сделанных таким образом, я комментирую то, какие группы русских фразеологических синонимов имеют в чешском языке эквиваленты и у каких фразеологических синонимов таких эквивалентов нет, комментируем степень эквивалентности фразеологических единиц русского и чешского языка в данных группах на основе приведенной классификации.

Как правило, я пришла к выводу, что у большинства фразеологических оборотов русского языка в чешском языке эквиваленты есть, в двух тематических группах я встретила с ситуацией, где в чешском материале одной группой фразеологических синонимов меньше. В случае таких расхождений я стараюсь дать определение, почему возникают такие отличия в материале русского и чешского языков и какие можно привести эквиваленты для фразеологических единиц, у которых нет прямого фразеологического соответствия в чешском языке.

После теоретической и практической части я коротко обобщила выводы из всей моей работы. К основным выводам, сделанным на материале моей работы, относится то, что фразеологическая синонимия – явление очень богатое, в тематических группах, которыми я в моей работе занималась, фразеологических синонимов очень много. Такое явление, как мне кажется, обусловлено тем, что человеку нужно очень много единиц для точного выражения своей мысли.

Надо также подчеркнуть, что на русском языке существует прямо словарь синонимов, на чешском пока такого нет. И это может быть одной из причин, почему в некоторых случаях я немогла найти подходящий эквивалент.

Моя работа может быть очень интересна для каждого слависта, интересующегося в фразеологии и синонимии. Но и для каждого человека, который бы просто хотел узнать что-то нового о фразеологизмах в общем.

SEZNAM POUŽITÉ ODBORNÉ LITERATURY

1. ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika : Česká i obecná*. Praha, 2007.
2. ČERMÁK, František; HRONEK, Jiří; MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy neslovesné*. Praha, 1988.
3. ČERMÁK, František; HRONEK, Jiří; MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy slovesné A-O*. Praha, 1988.
4. ČERMÁK, František; HRONEK, Jiří; MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky : Výrazy slovesné P-Z*. Praha, 1988.
5. FILIPEC, Josef ; ČERMÁK, František . *Česká lexikologie*. Praha : Československá akademie věd, 1985.
6. STĚPANOVA, Ludmila. *Česká a ruská frazeologie : Diachronní aspekty*. 1. Olomouc, 2004.
7. STĚPANOVA, Ludmila. *Rusko-český frazeologický slovník*. Olomouc, 2007.
8. ЕВГЕНЬЕВНА, А. З.: *Словарь синонимов русского языка*. Москва 1971. Изд. III.
9. ИВАШКО, Л.А. et al.: *Лексикология Фраzeология Лексикография*. Санкт-Петербург 2002. Изд. II.
10. МОКИЕНКО, В; СТЕПАНОВА, Л.: *Русская фразеология для чехов*. Оломоуц 2008. Изд. II.
11. ШАНСКИЙ, Н. М.: *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие для вузов*. Москва 1985.

Internetové zdroje:

1. Naše řeč – Ústav pro jazyk český - www.nase-rec-ujc.cz
2. Valerij Michajlovič Mokienko – čestné doktoráty – www.upol.cz
3. Wikipedie – www.wikipedia.cz

ANOTACE

Autor: Kovárová Nikola

Katedra: SLAVISTIKY

Fakulta: FILOZOFICKÁ

Vedoucí práce: Doc. Ludmila Stěpanova, CSc.

Počet znaků: 58 338

Počet příloh: žádné

Počet titulů použité literatury: 14

Klíčová slova: frazeologie, frazeologická jednotka, synonymie, frazeologická synonyma, frazeologické ekvivalenty.

Charakteristiky diplomové práce:

Cílem této práce je popsat problémy rusko-české frazeologické synonymie. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení pojmů jako jsou např. frazeologie nebo frazeologická jednotka. Dále je zde popsána synonymie a frazeologické ekvivalenty. Jsou zde také uvedeny příklady frazeologických prací a slovníků. V praktické části srovnáváme ruská a česká frazeologická synonyma a zabýváme se rozdíly, které mohou nastat. V závěru naleznete výsledky a poznatky z této práce.